

Owocne spotkanie nauk kognitywnych (CS) ze studiami nad nauką i technologią (STS)

Aleksandra Derra

Instytut Filozofii

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

aldewicz@umk.pl

Otrzymano: 21 czerwca 2013; zaakceptowano: 24 czerwca 2013; opublikowano: 30 czerwca 2013.

Badacze wywodzący się z odmiennych szkół myślenia, zwłaszcza kiedy wyra-
stają z różnych tradycji, nie spotykają się zbyt często, a jeszcze rzadziej spo-
tkania takie skutkują powstaniem zaskakujących poznawczo, bogatych
w ożywcze idee, teorii czy praktyk badawczych. Materiał, który prezentujemy
w przedstawianym numerze *Avantu* (1/2013), jest zatem wyjątkowy. W poniż-
szej części mogą Państwo zapoznać się z artykułami przedstawicieli tak zna-
nej toruńskiej szkoły (post)konstruktywistycznej, autorstwa Ewy Bińczyk
(„(Post)konstruktywizm na temat technonauki”) oraz Łukasza Afeltowicza
i Michała Wróblewskiego („A-socjo-logia choroby. Studium kontrowersji wo-
ków etiologii, diagnozy i terapii ADHD”). W specjalnym numerze *Przeglądu
Kulturoznawczego* (2013/1), poświęconym w całości jej badaniom, można za-
poznać się szczegółowo z charakterem tej szkoły, przyjmowanymi w niej zało-
żeniami, przykładami prowadzonych badań, do czego bardzo gorąco zachę-
cam. Wymienieni: Autorka i Autorzy, poza kompetentną znajomością nurtów
STS, wielokrotnie manifestowali swoje zainteresowania naukami kognityw-
nymi, zwłaszcza nurtem ucieleśnionym i enaktywizmem¹⁸, między innymi

¹⁸ Zob. Ewa Bińczyk: *Technonauka w społeczeństwie ryzyka. Filozofia wobec niepożądanego na-
stępstwa praktycznego sukcesu nauki*. Toruń 2012 (zwłaszcza część III); Ewa Bińczyk: „Ucieleśnio-
ne” i „rozproszony” poznawanie a obraz praktyk naukowych. S. Butryn, M. Czarnocka, W. Ługowski
i A. Michalska, red. *Nauka w filozofii. Oblicza obecności*. Seria Archa. Warszawa: Wydawnictwo
IFiS PAN; Łukasz Afeltowicz: *Modele, artefakty, kolektywy. Praktyka badawcza w perspektywie
współczesnych studiów nad nauką*. Toruń 2012; Michał Wróblewski: Polityka standardów. Kon-
struowanie pola obiektywności w diagnostyce psychiatrycznej na przykładzie DSM-III. *Kultura
i Edukacja*, 2012/4; Michał Wróblewski: Wyzwanie biomedycyzacji. Socjologia medycyny oraz
socjologia zdrowia i choroby "podszyte" teorią aktora-sieci. *Przegląd Kulturoznawczy* 2013/1.

dzięki prężnie rozwijającym badaniom kognitywistycznym w Toruniu¹⁹. Środowisko toruńskie jest zatem przykładem być może przygodnej, niemniej – ośmielę się bałwochwalczo stwierdzić – udanej instytucjonalnie i poznawczo synergii dokonań obu tytułowych dyscyplin.

Warto postawić pytanie o to, co łączy nauki kognitywne ze studiami nad nauką i technologią, które niezaprzeczalnie odmiennie formułują swoje cele i dysponują innymi metodami badań? Wyczerpującą odpowiedź można użyć, jedynie sięgając po badania wypracowane w tekstach autorów, którzy czerpią z obu dziedzin. Niemniej – namawiając do zapoznania się z artykułami Bińczyk oraz Afeltowicza i Wróblewskiego – przedstawię kilka sugestii.

Kognitywiści, zwłaszcza w szeroko rozumianym nurcie poznania ucieleśnionego, rozproszonego i usytuowanego, przekonująco wyjaśniają skuteczność poznania i praktyk poznawczych. Podobnie jak pokazuje Ewa Bińczyk w swoim artykule, dzięki odpowiednio rozumianemu podejściu (post)konstruktywistycznemu jesteśmy w stanie objaśnić, dlaczego nauka i technologia są skuteczne. Warto przy tym zaznaczyć, że z powodów, które wyczerpująco w artykule omawia, powinniśmy konsekwentnie unikać mylącego określenia „konstruktywizm społeczny”. Obie szkoły – na odmiennie, a przez to niezwykle interesujące sposoby – pokazują nieprzydatność opisów, które nie uwzględniają elastyczności poznania, zmienności sytuacji, różnicującego wpływu heterogenicznych czynników na działania systemów poznawczych. Nieco na wyrost można powiedzieć, używając retoryki wywodzącej się z ewolucjonizmu, że sukces adaptacyjny człowieka można by mierzyć tym, że potrafi zarówno na poziomie poznawczym, jak i technologicznym stworzyć takie innowacje, które pozwalają mu dostosować się do zmieniających się warunków (zob. Bruno Latour 2013, w tym tomie). Poziomy te zresztą należy traktować jako splecione ze sobą.

Zarówno kognitywiści (zwłaszcza zwolennicy enaktywizmu i poznania ucieleśnionego), jak i postkonstruktywiści podkreślają, że traktują poznanie jak działanie i badają, w jakich okolicznościach i dzięki czemu się ono udaje. Ani warunki, ani wytwory człowieka nie są raz na zawsze dane w niezmiennej postaci, zatem umiejętności adaptacyjne oraz sposoby stabilizowania otoczenia stają się kluczowym elementem sprawnego funkcjonowania w świecie,

¹⁹ W 2002 roku w Toruniu powstało Polskie Towarzystwo Kognitywistyczne, tutaj także odbywały się jego pierwsze zjazdy, a od lat redagowane są pisma o profilu kognitywistycznym: *Kognitywistyka i Media w Edukacji* oraz *Theoria et Historia Scientiarum*; tutaj redagowane jest również czasopismo *Avant*, którego toruńscy twórcy wykazują zainteresowanie zarówno CS, jak i STS. W Toruniu organizowane są również międzynarodowe konferencje z cyklu CAT: *Cognitivist Autumn in Torun*. W Instytucie Filozofii UMK istnieje Zakład Kognitywistyki i Epistemologii, a dzięki powstałemu niedawno na UMK Interdyscyplinarnemu Centrum Nowoczesnych Technologii kognitywiści będą mogli współpracować między innymi z wiodącym w świecie ośrodkiem w zakresie zaburzeń świadomości, *Coma Science Group* z Liege. W Instytucie Filozofii UMK prowadzone są ponadto studia kognitywistyczne na obu stopniach (www.kognitywistyka.umk.pl).

zarówno kiedy myślimy o jednostce, jak i na przykład o wytworach nauki. Jak pokazują Afeltowicz i Wróblewski, obiekty są tym stabilniejsze, im więcej zasobów pochłonęłyby ich ewentualna dekonstrukcja; a złożone procesy stabilizacji pokazują nam na przykładzie ADHD.

Myślę, że owocność spotkania CS z STS bierze się stąd, że pozwala ono prześlonić niedoskonałości, które każda ze szkół w rozbudowanej sieci rozmaitych swoich nurtów niewątpliwie posiada. STS, odchodząc od indywidualistycznego pojmowania podmiotu, zwraca naszą uwagę na zbiorowy charakter wytwarzania wiedzy, na heterogeniczne powiązania między aktorami, w tym czynnikami pozaludzkimi. Ucieleśnione nurty kognitywistyki zaś uzupełniają powyższy obraz o rolę ciała, cielesności oraz doświadczenia pierwszoosobowego. Żadnego z powyższych elementów nie sposób pominąć w wyczerpującym opisie wiedzy.

Literatura

Afeltowicz, Ł i Wróblewski, M. 2013. A-socjo-logia choroby. Studium kontrowersji wokół etiologii, diagnozy i terapii ADHD. *Avant*, 1/2013: [ten numer].

Afeltowicz, Ł. 2012. *Modele, artefakty, kolektywy. Praktyka badawcza w perspektywie współczesnych studiów nad nauką*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Avant. Toruń-Warszawa: Ośrodek Badań Filozoficznych.

Bińczyk, E. 2011. „Ucieleśnione” i „rozproszone” poznanie a obraz praktyk naukowych. S. Butryn, M. Czarnocka, W. Ługowski i A. Michalska, red. *Nauka w filozofii. Oblicza obecności*. Seria Archai. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN: 119-137.

Bińczyk, E. 2012. *Technonauka w społeczeństwie ryzyka. Filozofia wobec niepożądanych następstw praktycznego sukcesu nauki*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Bińczyk, E. 2013. (Post)konstruktywizm na temat technonauki. *Avant*, 1/2013: [ten numer].

Kognitywistyka i Media w Edukacji. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Latour, B. 2013. Technologia jako utrwalone społeczeństwo. *Avant*, 1/2013: [ten numer].

Przegląd Kulturoznawczy, 2013/1. [Toruńska szkoła konstruktywistyczna.] Kraków: Komitet Nauk o Kulturze Polskiej Akademii Nauk oraz Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Theoria et Historia Scientiarum. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Wróblewski, M. 2012. Polityka standardów. Konstruowanie pola obiektywności w diagnostyce psychiatrycznej na przykładzie DSM-III. *Kultura i Edukacja*, 2012/4: 64-87.

Wróblewski, M. 2013. Wyzwanie biomedycyzacji. Socjologia medycyny oraz socjologia zdrowia i choroby „podszyte” teorią aktora-sieci. *Przegląd Kulturoznawczy*, 2013/1.